

Höstoljev växter fungerar även norr om Mälaren

Lyckad direktsådd. Direktsådd kräver järnkoll på förfruktens skörderester. Halmen ska helst bärgas och resterna måste fördelas jämnt. Med detta utfört och bra ytstruktur blir direktsådden ett konkurrenskraftigt etableringsalternativ. Hunden som låter sig imponeras heter Asta.

Hybridsorter och reducerad bearbetning efter tidigt höstvetete gör numera höstraps både möjlig och säker runt Mälaren. Av odlaren krävs intresse och fokus och av fältet krävs ett vettigt så bruk och god jordstruktur. Det är grundkrav som inte går att tulla på.

Av Torbjörn Karlsson, Växtråd

Efterfrågan på oljev växter ökar. Därför finns det all anledning att optimera gårdens rapsskörd utan att tänja på växtföljden. Ett sätt att göra det norr om Mälaren är styra över från vårformer av raps och

rybs till höstformer med högre avkastning.

Argument håller inte längre

Att odlingen av höstoljev växter hittills varit så blygsam har flera orsaker.

- krav på tidig sådd – men ont om tidiga förfrukter med god ekonomi

- torra höstar och tunga leror – kombination som gör konventionell etablering dyr
- allmän skepsis – många tror att höstoljeväxter runt Mälaren är ett högriskprojekt som är omöjligt om man inte har extrem tur

Men dessa tre gamla argument väger inte lika tungt längre med de nya möjligheter som ges.

- hybridsorter – flyttar fram sådatur jämfört med linjesorter
- reducerad bearbetning – sparar på fukt torra höstar och underlättar etableringen
- goda exempel – många lyckade odlingar visar att det behövs insats och fokus, men knappast bara tur!

Fokus och säkerhet

Fördelarna med höstoljeväxter jämfört med vårformerna är högre avkastningspotential och tidigare skörd. På köpet får vi en jämnare arbetsfördelning och mindre "vårbekymmer" som skorpa, jordloppor, rapsbaggar och svårbekämpade vårgroda ogräs som bonus.

För att lyckas med höstoljeväxter kring Mälaren krävs dock två saker: fullt fokus på etablering och fält med säker övervintring. Målet är 40 jämnt fördelade hybridrapsplantor per kvadratmeter med en rothals på 8-10 mm i början av oktober. Grundkraven är att fältet har en struktur där det är möjligt att skapa

fint såbruk och mylla rapsfröet och som även tillåter kraftig rottillväxt på hösten. Ett fält med svag struktur som hindrar rottillväxt och där matjorden dräneras långsamt är inte en bra odlingsplats.

Höstvete bästa förfrukt

Roterande träda i växtföljden bör alltid följas av höstoljeväxter om förutsättningarna är de rätta. Med fasta uttag och ökade möjligheter att odla energigrödor på uttagen areal måste vi dock lära oss hur vi får in höstoljeväxterna efter stråsåd.

Där är höstvete det naturliga valet. Höstvete lämnar marken i god struktur. Tidiga sorter med låga halmmängder är att föredra, liksom att halmen bärgas snart efter skörd utan packning av markytan. Dagens rapspriser kan säkras till över 2 kronor fritt gård norr om Mälaren. Därför finns utrymme att odla tidiga förfrukter med något sämre netto om det hjälper oss till en säkrare etablering av höstoljeväxter. Råg och tidigt korn är andra alternativ, men mot råg som förfrukt talar halmmängden och mot tidigt korn den sämre strukturen efter en vågröda.

Reducerat sparar fukt

De största mervärdena med reducerad bearbetning i Mälardalen är hushållningen med fukt under torra höstar samt lägre kostnad och tidsåtgång för att reda till ett accepta-

belt bruk. Om vi kan utnyttja denna teknik för att etablera höstoljeväxter efter stråsåd har vi kommit ytterligare ett steg mot en optimerad växtföljd med lägre kostnader. Teknik för att genomföra detta saknas inte. Här ser jag två strategier som kan tillämpas.

Sprid halmen om direktsådd

Den första är direktsådd med Rapid eller dylik såmaskin. Dagens skivbillmaskiner har en säker fröplacement även av rapsutsäde med små utsädesmängder. Avgörande för om det ska lyckas är hur vi agerar från skörd av förfrukten. Strategin bygger på att begränsade mängder skörde-rester fördelas väl och att det finns en oskadad ytstruktur med gro-ningsfukt.

Halm och boss ska spridas jämnt. Om möjligt ska halmen föras bort. Tjocka strängar av halm och boss ökar risken för försämrade fröplacement. Tjocka halmlager hindrar dessutom solinstrålningen på våren vilket bromsar markens uppvärmning. Kraftiga körspår efter skörden försämrar ytstrukturen och möjligheten att mylla utsädet. Tyvärr har många direktsådda höstoljeväxtfält sämre plantuppkomst i körspåren efter tröskan.

Kräver engagemang

Den andra strategin innebär en eller ett par ytliga bearbetningar. Syftet

Rapsfrö ska myllas. Kontakt med fuktig jord och bra bruk krävs för att rapsfröet ska gro. För att inte tillväxten ska stanna av efter uppkomst krävs sedan att fukten är bevarad även längre ner i matjorden. Annars blir resultatet för svagt etablerade plantor när vintern kommer eller lönngrodd.

Tydlig skillnad. Banjo till vänster är en hybridsort medan Falstaff till höger är en linjesort. På breddgraderna runt Mälaren är hybrider ett givet val för att klara övervintringen.

är att blanda in halmen med fuktig jord och därigenom snabba på nedbrytningen, samt att återställa ytstrukturen till såbruk. Metoden kräver engagemang och viss erfarenhet av reducerad bearbetning, men är förstahandsalternativ om förhållandena för direktsådd saknas.

Den första bearbetningen ska ske så snart som möjligt efter tröskning. Körningen kan göras med Carrier eller med kultivator med bra efterredskap. Om möjligt ska den inte göras djupare än tänkt sådjup för att tillåta sådd på fuktig botten. En andra körning görs sedan med samma redskap eller med harv eller crosskillvält beroende på hur väl halminblandningen lyckats vid första tillfället. Flytgödsel i samband med dessa bearbetningar skyndar på halmnedbrytningen och tillför värdefull växtnäring.

Bryt trädan i tid

För den som etablerar höstoljeväxter efter träda på lerjord är huvudstrategin att bryta trädan tidigt. Tiltor, eller klumpar av råjord som dras upp vid kultivering, ska återpackas så fort upptorkningen tillåter. Försenad tillbrukning av plöjen är en av de vanligaste orsakerna till grovt bruk. Målet bör vara att alla styvare jordar ska vara näst intill färdigbrukade första veckan i juli för att därefter kunna samla regn till en fuktig såbotten.

Fukt bär frukt

Just fukt och värdet av att så oljeväxterna i fuktig jord kan inte nog betonas. Riskerna med att så raps i torr jord och sedan invänta regn är stora. Kraftiga regn efter sådd kan snabbt leda till skorpa som spolierar uppkomst. Små regnmängder kan leda till lönngroning. Det senare är en inte alltför ovanlig situation vid etablering efter vallbrott där man tagit två skördar och vallen har brutits alltför nära in på sådden. Matjorden efter vallar kan bli extremt uttorkad!

Så hellre fuktigt än tidigt

Såtidpunkten är mindre viktig än förhållandena vid sådd. Så hellre i fuktig jord den 1 september än i torrt och kokigt bruk den 10 augusti. Dagens rekommendation, 10-20 augusti, för höstrapsybrider i Svealand är en riktlinje för sådd vid goda betingelser. Fokusera på målet med etableringen. Det ska finnas tillräckligt många, men inte fler, och tillräckligt stora plantor över hela fältet innan en tidig vinter börjar. Alltför små plantor dör obönhörligen under en normal vinter i Svealand. I svagt etablerade höstrapsbestånd kan vi konstatera plantbortfall av små plantor ända in i slutet av april under bistra vårar. Men stora plantor med skyddad tillväxtpunkt fryser sällan bort. Vi måste därför ha uppkomst och påbörjad tillväxt i hybridrapen de första dagarna i september. Eftersom tiden för tillväxt är knapp på hösten ställs också höga krav på kvävetillförsel. Vid tillväxtstart ska 50 kilo kväve i någon form och 10 kilo svavel finnas tillgängligt.

Sortval är enkelt

Sortvalet kan göras kortfattat. Hybridrap är förstahandsval för säker övervintring och hög skörd. De hybrid sorter på marknaden som visat tillfredsställande övervintring och högst avkastning i Mälardalsområdet är framför allt Banjo och Status. Exempel på nya sorter med liknande och lovande egenskaper är Calypso och även Madonna. Höstrybs är ett alternativ när den bedömda avkastningspotentialen understiger 2500 kilo frö per hektar eller vid högt villtryck.

Ogräsart styr strategin

Ogräsbekämpningen styrs av vilka ogräs som finns på fältet. Enbart baldersbrå bekämpas efter uppkomst med 0,6 liter Matrigon vid god temperatur. Andra örtogräs, framför allt snärjmåra, kräver mer påkostade lösningar i form av 1,75 liter Butsan Top eller 2,0 liter Nimbus mellan sådd och uppkomst. Spillsäd och gräsogräs är lättbekämpade och ska alltid bekämpas. Vid reducerad bearbetning är glyfosat före sådd välinvesterade pengar mot spillsäd, kvickrot och baldersbrå som överlevt bearbetningarna.

Etableringen A och O

Grunden till bra höstoljevaxter är en god etablering. I detta finns mycket liten prutmån vilket också innebär att vi måste avstå sådd om förhållandena är ogynnsamma. Speciellt får vi inte tumma på myllningen av fröet i fuktig jord och jordstrukturen. Ogynnsamma betingelser för höstrapsetablering kan inte kompenseras av höjda insatser. □